

Posudek na dizertační práci Kateřiny Š á m a l o v é Šance na dosažení vysokoškolského vzdělání v populaci osob se zdravotním postižením.

Předložená dizertační práce se zabývá tématem společensky závažným, z pohledu práce vysokých škol významným a sociologicky zajímavým. Je dalším rozšířením a prohloubením staronového tématu rovnosti šancí k dosažení vysokoškolského vzdělání.

Pohled do seznamu literatury a pramenů ukazuje dobré zakotvení práce a i v práci se projevující v daném tématu užitečný interdisciplinární přístup. Těžiště práce je sociologické, autorka však dobře pracuje i se zdroji z oblasti pedagogických věd, psychologie a práva.

Přesto lze uvést určité výhrady, že ne všechny tituly zvl. z oblasti sociologie výchovy a vzdělání byly plně využity, zejména když se autorka někdy příliš omezuje na jeden až dva zdroje a zbavuje se tak možnosti hlouběji postihnout určité přístupy. Škoda že v užití literatuře nenalezneme i některé autory (např. P. Bourdieu, E. Goffmana, M. Rabušicovou).

Práce je jako celek rozdělena do dvou souvisejících, ale relativně jasně oddělených částí, a to teoretické a empirické, v níž spatřuji hlavní přínos autorky.

V teoretické části se autorka vypořádává se základními pojmy a přístupy jednak k problému vzdělávání a vzdělanostní nerovnosti (práci by prospělo těsnější propojení obou od sebe oddělených kapitol), jednak k otázkám zdravotního postižení a přístupu osob se zdravotním postižením ke vzdělání od úrovně primární až po vysokoškolské, které je hlavním tématem práce.

Dotkneme se především otázek sociologie vzdělávání a přístupů k otázkám vzdělanostních šancí:

Autorka poskytuje členitý pohled a stručně diskutuje hlavní pojmy a teorie, a tak poskytuje standardní teoretický rámec a uvedení do druhé, empirické části práce. Již jsme ocenili její úsilí o komplexnější interdisciplinární pohled.

Jak jsme však již také řekli, autorka u sociologických částí ne zcela využila možností literatury. Tak např. podle našeho názoru by si hlubší pohled zasloužil Durkheimův koncept socializace a výchovy včetně jeho poukazu na diferenciaci vyplývající z rozvíjející se dělby práce. Strukturálně funkcionalistický pohled by se více vyjasnil odkazem na funkcionalistické pojetí

funkcí výchovy a Parsonsovy analýzy školní třídy. Zřetelně nepochopeno je Marxovo pojetí tříd a třídní podmíněnosti výchovy a vzdělání. Toto se v té či oné podobě promítá do marxistických přístupů ke vzdělání, do tzv. radikální sociologie výchovy a koneckonců je reflektováno i v Bourdieuově teorii kapitálů.

Pokud jde o přístupy P. Bourdieu (k tomu se autorka často vrací), pak postrádáme ve výčtu lidský kapitál (*le capital humain*) v jeho vazbách a odlišnostech s kapitálem kulturním, na který autorka klade nejčastěji důraz. Více by si zasloužil rozvést právě v souvislosti s přístupem na vysoké školy (s jejich další diferenciací) kapitál sociální. Jak potom ukazuje i empirická část, hraje nejen v přístupu na vysokou školu, ale právě i v průběhu studia, (ne)existence, snadnost nebo naopak obtížnost utváření sociálních vazeb jako předpokladu formování sociálního kapitálu klíčovou roli právě u zdravotně postižených.

Autorka přehledně prezentuje v teoretické části problematiku zdravotního postižení a jeho souvislostí. Zdůrazňuje zejména pohled právní a uvádí modely medicínský a sociální. Přece jen se ale domníváme, že prezentovaný medicínský model je pojmán vyhrcočně kriticky: Podle naší zkušenosti z dosavadní práce v oblasti sociologie medicíny se v naší současné přípravě mediků výrazně rozvíjejí i pohledy psychologické, sociologické (zvl. v tzv. sociálním lékařství) a zejména etické.

Poslední subkapitoly teoretické části již jsou jistým přemostěním k části empirické. Mapují hlavní podoby a zdroje vzdělanostních nerovností a cesty řešení a diskutují hlavní problémy a přístupy. Končí pak popisem populace studentů se zdravotním postižením na vysokých školách.

V empirické části je na předchozí subkapitoly navázáno kapitolami o zdravotně postižených studentech na Univerzitě Karlově a relevantních výzkumných studiích.

Chtěli bychom na tomto místě připomenout, že názory, mínění, postoje a problémy zdravotně postižených studentů na Univerzitě Karlově byly sledovány již v roce 1997 pod garancí prorektora M. Petruska. Pro tento účel v rámci výzkumného úkolu FRVŠ (č. 1261, okruh C) ve spolupráci s IPC autor tohoto posudku realizoval spíše aplikovaný Sociologický výzkum názorů studentů UK s těžkým zdravotním postižením.

Za velmi dobrý vstup do empirické části lze pak považovat kapitolu nazvanou „teoretický rámec studie“. Pro autorku jej představuje V. Tinto. Celá interpretace výsledků je pak tomuto konceptu podřízena. V celé empirické části se pak také pracuje nejen s daty vlastního šetření, ale i s komparacemi a odkazy na další (především zahraniční) výzkumy.

Vlastní empirický výzkum, který tvoří hlavní přínos dizertační práce, je zdařile metodologicky založen a zpracován. Byl realizován jako cenzus, osloven byl celý základní soubor studentů se zdravotním postižením. Zajímavé by bylo zhodnocení efektu použití neanonymního elektronického dotazování.

Konkrétní předkládané výsledky výzkumu mapují plasticky problematiku motivace ke studiu i volby studijního oboru. K velmi významným poznatkům patří uváděné překážky ve studiu, dále pak zdroje a formy podpory a nakonec subjektivní i objektivní hodnocení úspěšnosti studia zdravotně postižených a souvislostí této (ne)úspěšnosti.

K zásadním poznatkům patří třídění podle typů postižení, které prostupuje v podstatě celou analýzou.

Stavba průzkumu, i interpretace zjištění i formulce závěrů jsou vedeny v těsné vazbě na uvedenou Tintovu koncepci.

Práce pak obsahuje přehledné shrnutí (závěr je ale pak již jen de facto stručným převyprávěním tohoto shrnutí).

Předložená empirická studie je i po formální stránce na dobré úrovni, je dobře strukturována, uváděné grafy a tabulky přehledně a názorně prezentují zjištěná data.

Předloženou práci doporučuji.



2. února 2014

Doc. PhDr. Radomír Havlík, CSc.